

“สื่ออย่างไรให้ (เข้า) ถึงใจเด็ก”

ประไพพิศ มุกิตาเจริญ

กลุ่มวิชาประชาสัมพันธ์ คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน

“พวกผู้ใหญ่ไม่รู้หรือกว่า พวกเรากำลังพูดถึงอะไร
แต่เรารู้ว่าเราพูดถึงอะไรอยู่
ครูและผู้ใหญ่และทุกๆ คนคอยแต่สัมภาษณ์คนโน้นคนนี้
ประหลาดใจจังว่า ทำไมล่ะ ทำไมไม่เคยสัมภาษณ์พวกเราบ้าง”

– คำพูดบางตอนของเด็ก ๆ อายุ 8-18 ปี ที่อยู่ในบาร์เบโดส แคนาดา อิสราเอล ปาเลสไตน์ นามิเบีย ไอร์แลนด์
เหนือ อังกฤษ และโรมาเนีย จากงานวิจัย “เรื่องเด็ก” ของซาร่าห์ แม็คคริม และพอล เบอร์นัล

เมื่อใดก็ตามที่มนุษย์ตัวโต หรือที่เรียกกันว่า “ผู้ใหญ่” มีปฏิสัมพันธ์ใดๆ กับมนุษย์ตัวเล็กที่มักถูกเรียกว่า “เด็ก” ไม่ว่าจะ เป็นความสัมพันธ์ระหว่างครู-นักเรียน พ่อแม่-ลูกน้อย พี่-น้อง ลุง-หลาน ฯลฯ ผู้ใหญ่ออย่างเรา ย่อมปฏิเสธไม่ได้ว่ามักจะมองเห็นพวกเขาเป็นผู้ด้อยกว่า...ไม่มากก็น้อย ไม่ว่าจะในเชิงกายภาพ ความคิด หรือทัศนคติที่พวกเขาแสดงออก และไม่ว่าจะด้วยเจตนาหรือไม่ก็ตาม เช่น ความเอ็นดูของผู้ใหญ่ที่มีต่อเด็ก อาจทำให้ความเห็นของเด็กกลายเป็นเรื่องขำขัน สนุกสนาน น่ารัก มากกว่าจะเป็นการแสดงออกถึงความ น่าเชื่อถือในความเห็นของเด็ก

หากมองสังคมไทยซึ่งมีสุภาษิตสอนใจต่างๆ ในเชิงให้เด็กรู้สึกว่าจะต้องเชื่อฟังผู้ใหญ่อย่างสงบราบคาบ เช่น “เดินตามผู้ใหญ่หมาไม่กัด” “เป็นผู้ใหญ่อาบน้ำร้อนมาก่อน” ฯลฯ แม้คำพังเพยเหล่านี้จะร้อยเรียงขึ้นมา จากเจตนาที่ดี แต่ในอีกมุมหนึ่งก็เป็นสัญญาณที่สะท้อนถึงการจำกัดขอบเขตแห่งการให้พื้นที่และคุณค่าของ ความเห็นหรือทัศนคติของเด็กที่ต้องการสื่อความให้คนตัวโตอย่างเราเข้าใจด้วยเช่นกัน มีคำพูดของเด็ก จากงานวิจัยของซาร่าห์ แม็คคริม และพอล เบอร์นัล ตอนหนึ่งที่ว่า “พวกผู้ใหญ่มักจะชอบคิดว่าเราไม่รู้เรื่อง

อะไรเลย อย่างเรื่องการเมือง เวลาที่เราแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับเรื่องนี้ พวกเขาก็จะบอกว่า...อยู่เฉยๆ เถอะน่า พวกเธอไม่รู้หรือว่ากำลังพูดถึงอะไรกันอยู่”

คำพูดของเด็กๆ จากงานวิจัยของซาราห์ แม็คคริม และพอล เบอร์นัลด สะท้อนความเห็นและความต้องการของมนุษย์ตัวเล็กที่จะได้รับการยอมรับจากมนุษย์ตัวโตได้เป็นอย่างดี..เพียงแค่นั่งนิ่งๆ นึกย้อนกลับไปสมัยที่เราเป็นเด็ก ประโยคเหล่านั้นล้วนเป็นความรู้สึกที่เราต่างมีประสบการณ์ร่วมไม่มากก็น้อย

ถึงเวลาแล้วหรือยังที่เราในฐานะมนุษย์ตัวโต ซึ่งทำหน้าที่สื่อมวลชนหรือว่าที่ “สื่อ” ในอนาคต จะถือเป็นหน้าที่หลักในการทำให้เสียงและความคิดของมนุษย์ตัวเล็กเหล่านี้สะท้อนออกไปสู่สังคมโดยไม่ถูกจำกัดพื้นที่และคุณค่าผ่านกระบวนการทำงานของเรา เพราะนั่นหมายถึงการรักษาสิทธิของมนุษย์ตัวน้อยหรือ “เด็ก” ด้วยเช่นกัน

แล้วสื่อมวลชนอย่างเราควรเริ่มต้นอย่างไร อันที่จริง เพียงแค่เริ่มด้วยการกะเทาะกำแพงอันแข็งแกร่งที่เรียกว่า “ทัศนคติ” ซึ่งมองมนุษย์ตัวเล็กเหล่านี้เป็นเพียง “เด็ก” และทำให้เห็นคุณค่าเขาว่าเป็น “มนุษย์คนหนึ่ง” ที่มีสิทธิ์แสดงความคิดเห็น ก็จะได้ผลที่เกิดขึ้นอย่างอัตโนมัติคือการ “เปิดทางสร้างความเข้าใจ” ให้แทรกเข้ามาในตัวผู้ใหญ่อย่างเราได้มากโข ทว่าการกะเทาะทัศนคติที่สะสมมานานไม่ใช่เรื่องง่าย จากงานวิจัยเกี่ยวกับเด็ก มีประเด็นสะท้อนความรู้สึกที่น่าสนใจต่างๆของเด็กๆ ซึ่งสื่อมวลชนควรตระหนัก สรุปลงได้ดังต่อไปนี้

- เด็กต้องการ “พูด”
- เด็กมีเรื่องราวที่น่าสนใจที่จะบอกเล่า
- เด็กมีมุมมองที่แตกต่างจากผู้ใหญ่
- เรื่องบางเรื่องมีผลกระทบต่อเด็กมากกว่าผู้ใหญ่ เช่น การศึกษา การเล่นเกม การถูกทำร้าย การทารุณกรรม ฯลฯ เด็กชอบฟังความคิดและรับรู้ความรู้สึกของเด็กด้วยกัน ซึ่งจะทำให้มีผู้อ่านและผู้ฟังมากขึ้น
- เด็กมีสิทธิ์แสดงความคิดเห็นและมีสิทธิ์เข้าถึงสื่อ

การทำงานร่วมกับเด็กช่วยให้สื่อมวลชนค้นพบวิธีใหม่ๆ ในการทำงานร่วมกับผู้ใหญ่ได้เช่นกัน เช่น การฝึกทักษะในการเลือกใช้คำในการสื่อสารโดยเฉพาะในเรื่องที่มีความละเอียดอ่อน เพื่อให้เด็กมีความรู้สึกที่สื่อไม่ได้ต้องการตัดสินความคิดเห็นของเขา แต่สื่อต้องการหาข้อมูลเพื่อทำความเข้าใจกับประเด็นนั้นๆ ส่งเสียงสะท้อนให้สังคมเข้าใจด้วย ทว่าในทางกลับกันก็มีสูตรสำเร็จบางประการที่สื่อมวลชนนิยมใช้เวลา

ทำงานกับเด็กโดยหาว่าไม่ว่าเด็กๆ ไม่ชอบเลยคือ การใช้ความเห็นของเด็กเป็นเครื่องหย่อนอารมณ์ การนำเด็กน่ารักมาใช้ในสื่อเพื่อดึงดูดความสนใจ หรือแม้กระทั่งการใช้ภาพหรือคำบรรยายที่แสดงให้เห็นเด็กๆ ในสถานการณ์น่าเศร้าเพื่อเรียกน้ำตา สิ่งเหล่านั้นไม่ได้สร้างความรู้สึกเคารพตัวเองแก่เด็กหรือความเคารพตัวเองที่ผู้ใหญ่ควรมีกับเด็กแม้แต่น้อย

ดังนั้นหากสื่อมวลชนได้ตระหนักถึงความสำคัญของการรับฟังเด็กๆ และเข้าใจความรู้สึกของเด็กที่สะท้อนออกมาแล้ว ขั้นตอนต่อไปคือ การศึกษากระบวนการทำงานของสื่อที่จะช่วยกระตุ้นให้พวกเขากล้าเอ่ยความในใจ กล้าให้ความคิดเห็น และในขณะเดียวกัน ก็เพิ่มพื้นที่และรักษาคุณค่าของความคิดเห็นของเด็กๆ เหล่านี้ให้ดีที่สุด โดยผ่านกระบวนการต่างๆ ที่ต้องให้ความสำคัญ ไม่ว่าจะเป็นก่อน ระหว่าง และหลังการสัมภาษณ์เด็ก ดังต่อไปนี้

ก่อนการสัมภาษณ์เด็ก สิ่งที่สื่อมวลชนควรดำเนินการเป็นประการแรก นั่นคือ การขออนุญาตอย่างเป็นทางการจากผู้ปกครอง โรงเรียน หรือองค์กรภาครัฐที่เกี่ยวข้อง ก่อนเข้าไปสัมภาษณ์เด็ก รวมทั้งการตระหนักเสมอว่าสื่อต้องรักษาความลับของเด็กและควรสอบถามความยินยอมจากเด็กและผู้ปกครองก่อน หากจะมีการตีพิมพ์ชื่อหรือเผยแพร่ภาพ นอกจากนี้ในการเผยแพร่ภาพ โดยเฉพาะในกรณีที่เป็นการสนทนากับกลุ่มเด็กที่มีความอ่อนไหว เช่น กลุ่มเด็กติดเชื้อเอชไอวี กลุ่มคุณแม่วัยใส กลุ่มเด็กติดเกม ฯลฯ หากต้องการเผยแพร่ภาพ นอกจากขออนุญาตแล้วอาจต้องอาศัยเทคนิคอื่นๆ เพื่อไม่ให้เกิดการละเมิดอัตลักษณ์ของเด็ก เช่น การเบลอภาพ การตั้งกล้องจากด้านหลัง หรือการเลือกใช้มุมกล้องเพื่อปกปิดหน้าตาของเด็ก เป็นต้น นอกจากนี้ สื่อควรแนะนำตัวอย่างชัดเจนว่าเป็นใคร มาจากสังกัดใด และให้ข้อมูลที่เด็กและผู้ปกครองทราบว่าจะสามารถติดต่อสื่อเหล่านั้นได้ที่ใด และต้องนำเสนอของชิ้นงานที่เสร็จแล้ว 1 ชุดไปมอบให้เด็กและผู้ปกครองด้วย

จากนั้น สื่อควรเตรียมตัวและเผื่อเวลาในการสัมภาษณ์เด็กให้นานพอ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกลุ่มเด็กที่มีประเด็นเรื่องความอ่อนไหว เช่น กลุ่มเด็กพิเศษ กลุ่มคุณแม่วัยใส กลุ่มเด็กชายขอบ ฯลฯ อาจต้องเพิ่มเวลาทำความเข้าใจและทำให้เด็กรู้สึกเป็นกันเองมากเป็นพิเศษ บ่อยครั้งอาจจำเป็นต้องไปพบและทำความคุ้นเคยกับเด็กก่อนสัมภาษณ์จริง เช่น การเตรียมตัวล่วงหน้าเรื่องภาษาถิ่นง่ายๆ ก่อนสัมภาษณ์เด็กชายขอบ การแต่งตัวที่ไม่เป็นทางการหรือเป็นพื้นถิ่นเดียวกันกับเด็กกลุ่มนั้นๆ อาจช่วยให้ช่องว่างระหว่างสื่อและเด็กน้อยลง รวมทั้งละลายพฤติกรรมเด็กๆ ได้เร็วขึ้น

สถานที่ในการสัมภาษณ์ก็เป็นปัจจัยสำคัญอีกประการหนึ่งเช่นกัน หากเป็นไปได้สื่อมวลชนควรเลือกสถานที่สัมภาษณ์ที่เด็กมีความคุ้นเคย รู้สึกปลอดภัย สบายใจ และมีความเป็นส่วนตัว เช่น โรงเรียน บ้าน ฯลฯ

อย่างไรก็ดีมีข้อสังเกตประการหนึ่งที่ได้จากการดำเนินการสัมภาษณ์กลุ่มในงานวิจัยเรื่อง “การศึกษาพฤติกรรมการบริโภคสื่อและการเรียนรู้ทักษะด้านการเท่าทันสื่อของเยาวชนในเขตปทุมธานี” ซึ่งมีการทำสนทนากลุ่มเด็กชั้นมัธยมต้นในโรงเรียนแถบปทุมธานี ที่ผู้เขียนคิดว่าจะเป็นประโยชน์ในการสัมภาษณ์เด็กพบว่าในบางกรณีที่มีความละเอียดอ่อน เช่น เรื่องเด็กติดเกม การที่ผู้ใหญ่หรือสื่อต้องการข้อมูลที่รอบด้านจากเด็กโดยตรง บางครั้งการมีผู้ใหญ่ เช่น พ่อแม่ หรือ ครูอาจารย์ที่คุ้นเคยอยู่ด้วยขณะแลกเปลี่ยนความคิดเห็น เด็กกลุ่มนั้นอาจรู้สึกอึดอัดและไม่ต้องการแสดงความคิดเห็นอย่างตรงไปมาก็เป็นได้ ในกรณีเช่นนี้อาจสะท้อนได้ว่า ในบางกรณีก็ไม่มีสูตรตายตัวในการสัมภาษณ์เด็กว่าต้องมีผู้ใหญ่ที่คุ้นเคยอยู่ด้วย สื่อที่ทำการสัมภาษณ์ควรพิจารณาเป็นแต่ละกรณีไปด้วยเช่นกัน

ระหว่างการสัมภาษณ์เด็ก สื่อมวลชนควรให้เด็กมีโอกาสทำความรู้จักกับผู้สัมภาษณ์ด้วยให้เวลาเพียงพอในการแนะนำตัว อธิบายจุดประสงค์และความตั้งใจในการเข้าสัมภาษณ์ด้วยภาษาที่เด็กเข้าใจได้

ระหว่างการสัมภาษณ์ สื่อควรสร้างบรรยากาศที่เป็นมิตรด้วยการแสดงท่าทีต่อเด็กเหมือนเป็นเขาเป็นคนสำคัญที่มีเรื่องราวน่าสนใจจะบอกเล่า รับฟังอย่างตั้งใจ และพยายามคุยกับเด็กในระดับเดียวกัน เช่น ไม่เลือกเก้าอี้ที่สูงกว่า หรือสววกว่า เพราะจะทำให้เด็กรู้สึกว่าแตกต่างจากเขา รวมทั้งต้องระมัดระวัง ข้อสังเกต และไวต่อความรู้สึกของเด็ก โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อเด็กรู้สึกอ่อนไหวในประเด็นต่างๆ ที่ชวนคุย เช่น การร้องไห้ การกอดเล็บ เริ่มมองหาผู้ปกครอง การนั่งเงียบ ไม่ตอบ เป็นต้น หากเกิดเหตุการณ์เช่นนี้ สื่ออาจเปลี่ยนประเด็น โดยคุยเรื่องอื่นให้เด็กสบายใจและรู้สึกผ่อนคลายก่อน เช่น “เหนื่อยรึยังคะ พักทานขนมสักพักก่อนไหม” ฯลฯ ไม่ควรยึดติดกับประเด็นคำถามที่เตรียมมาจนมองข้ามความไม่สบายใจหรือความรู้สึกอึดอัดที่เด็กพยายามสื่อสารให้ทราบ และหากหยุดพักชั่วคราวแล้ว สื่ออาจเริ่มประเด็นใหม่ด้วยการเลือกวิธีการอื่นที่สะท้อนความเห็นของเด็กมาประยุกต์ใช้ได้เช่นกัน เช่น การใช้บุคคลที่สามแทนตัวเด็ก “ตามความเห็นของหนูคิดว่าเพื่อนของหนูแก้ปัญหาได้ดีรึยังคะ ถ้ายังหนูคิดว่าควรทำอย่างไรดี” หรือ อาจใช้วิธีอื่น เช่น การวาดรูปให้เด็กระบายความรู้สึกที่มีต่อเรื่องนั้นๆ แทน เป็นต้น อย่างไรก็ตาม หากเด็กส่งสัญญาณที่อึดอัดและไม่ต้องการแลกเปลี่ยนในประเด็นดังกล่าว สื่อควรเลือกที่จะหยุดการสัมภาษณ์ในวันนั้น แล้วรอนัดสัมภาษณ์ในโอกาสต่อไป

นอกจากนี้ สื่อต้องเผื่อใจและเตรียมพร้อมรับอารมณ์และความต้องการของเด็ก แม้จะไม่ได้คำตอบอย่าง
หวังไว้ อย่างไรก็ตาม เมื่อเด็กเริ่มรู้สึกเชื่อใจและเริ่มพูดคุยอย่างไว้วางใจมากขึ้น สื่อควรหมั่นสังเกตและจับ
ประเด็นที่เด็กให้ความสำคัญเพื่อหาข้อมูลในเชิงลึกได้มากขึ้น เด็กบางกลุ่ม เช่น เด็กที่ใช้ชีวิตเร่งร้อนข้าง
ถนน อาจจะมีปัญหาในใจค่อนข้างลึก สื่ออาจต้องใช้เวลาในการสร้างความไว้วางใจมากเป็นพิเศษ และ
ควรสอบถามข้อมูลจากคนใกล้ชิดเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้องครบถ้วนที่สุดอีกทางหนึ่ง

ในด้านการใช้ภาษา สื่อควรเลือกคำที่เข้าใจง่าย สื่อความหมายได้ชัดเจน โดยปรับคำถามหรือคำอธิบายให้
อยู่ในระดับที่เด็กวัยนั้นจะเข้าใจ หรือถามซ้ำโดยใช้ประโยคที่หลากหลายเพื่อยืนยันคำตอบ หากเป็น
ประเด็นที่มีความอ่อนไหวมาก ควรเริ่มต้นด้วยการถามความเห็นทั่วไปก่อน เช่น "ชายพวงมาลัยสนุกไหม"
"มีเพื่อนเยอะหรือเปล่า" ก่อนจะถามเจาะลึกความรู้สึกมากขึ้นว่า "น้องรู้สึกอย่างไรบ้างที่ต้องมาเดินชาย
พวงมาลัยทุกวันหลังเลิกเรียน" นอกจากนี้สื่อควรระลึกเสมอว่าเด็กสามารถเปลี่ยนใจได้ โดยให้เด็กเป็นผู้
สรุปการสัมภาษณ์เอง และหมั่นคุยและถามเด็กๆ ว่า "มีอะไรบ้างที่เขาพูดไปแล้วและยังอยากบอกอะไรที่
เกี่ยวกับเรื่องนี้อีกไหม"

หลังการสัมภาษณ์ สื่อควรแจ้งให้เด็กหรือผู้ปกครองทราบตลอดการทำงานว่า สื่อกำลังอยู่ในขั้นตอนการ
ทำงานส่วนไหน อย่างไร และพร้อมจัดเตรียมข้อมูลให้เด็กและผู้ปกครองพิจารณา รวมทั้งเมื่อเสร็จขั้นตอน
การผลิตแล้ว สื่อควรส่งสำเนาให้เด็กและผู้ปกครองไว้เป็นหลักฐานด้วย

เมื่ออ่านถึงตรงนี้...อย่าเพิ่งถอนหายใจเมื่อเห็นกระบวนการขั้นตอนที่หลายคนอาจมองว่ามีรายละเอียดและ
ยุ่งยาก เพราะสื่ออย่างเราก็ต้องไม่ลืมว่ามนุษย์ตัวเด็กเหล่านี้มีความเปราะบางและสมควรได้รับการปกป้อง
ดูแลอย่างระมัดระวัง ถ้าถึงเวลาลงมือจริงแล้วนี่อะไรไม่ออก มีเทคนิคเฉพาะตัวประการหนึ่งที่เป็นสูตร
พิเศษให้สื่อตัวโตอย่างเราจำใส่ใจไว้ นั่นก็คือ การระลึกไว้เสมอว่า **“เมื่อใดที่นึกขั้นตอนการปฏิบัติต่อ
เด็กไม่ได้ ให้พึงปฏิบัติต่อเด็กเหมือนลูกหลานของเราเอง”** ด้วยหลักง่ายๆ แค่นี้ สื่อมวลชนตัวโตอย่าง
เราก็สามารถรักษาสีทิวให้มนุษย์ตัวน้อยที่ชื่อว่า "เด็ก" ได้แล้ว หรือหากมีความผิดพลาดเกิดขึ้นก็จะไม่มาก
และไม่ร้ายแรงเกินแก้ ...และความจริงใจเช่นนี้ของผู้ใหญ่อย่างเราจะทำให้มนุษย์ตัวเล็กๆ ไม่ว่าจะฤทธิ์มาก
ปากแข็งกับใครสักแค่ไหน ยอมละลายให้เราได้เป็นแน่.... ;)

***เด็ก หมายถึงบุคคลที่อายุต่ำกว่า 18 ปีบริบูรณ์